

Kalmár István

KOZLAY JENŐ (1826-1883)
KOSSUTH FŐHADNAGYA, AZ USA TÁBORNOKA

2006. március elején izgatottan hívott fel pesti barátom. Közölte velem, hogy március 14-én a Károlyi Palota dísztermében adják át a Petőfi Irodalmi Múzeumnak Kozlay Jenő 1848-as honvéd főhadnagy irodalmi és dokumentációs hagyatékát. Kozlay Jenő Jászladány szülötte, akiről ezidáig nem tudhattunk, hiszen utódai csak most adták le hatalmas gyűjteményét a Petőfi Irodalmi Múzeumnak. A személyi kultusz idején katonai nagyságát elhallgatták.

A Kozlay család emlékezete szerint 1826-ban született Kozlay Jenő Jászladányban.

Hagyatékában nem találtak anyakönyvi kivonatot, egyéb dokumentumok tanúskodnak erről, és saját visszaemlékezései, melyekben szeretettel szól Jászladányról, mint szülőhelyéről. A család evangélikus vallású volt, így nem anyakönyvezték Jászladányban, hiszen itt nem volt evangélikus egyházközség.

Felvilágosult polgári családból származott, az apa vállalkozó volt, pénzügyekkel is foglalkozott. Vállalkozásai voltak a Galga-menti Acsán, Jászapátiban stb. Jenő gyermekkorának nagy részét Jászladányban töltötte. Az elemi iskola elvégzése után – 10 évesen – Aszódon iskolázták be a gimnáziumba és kollégiumba. Remek képességei voltak, főleg matematikából, fizikából és történelemből. Társai és tanárai gerinces, energikus és szókimondó ifjúnak ismerték meg, aki az evangélikus családi nevelés hagyományai szerint élt és gondolkodott.

Érettségi után a jómódú család joghallgatóként taníttatta tovább a pesti egyetemen. Bekapcsolódott a reformkori mozgalmakba (1840-es évek vége).

Már az első napokban részt vett az 1848. március 15-én kezdődött forradalmi eseményekben. A „kemény maghoz” tartozott. A jurátusok (joghallgatók) csapatával részt vett Táncsics kiswa-badításában, a Pilvax-i stb. eseményekben. A lelkes fiatal jogász a haza hívó szavára önként jelentkezett a forradalmi hadseregbe. Először Asbóth Lajos őrnagy, debreceni térparancsnok írnoke lett. 1849. február 1-én Mészáros Lázár (a Honvédelmi Bizottmány tagja) hadnagyi rendfokozatot adott neki és kinevezte a tartaléksereg segédparancsnokának.

A talpig becsületes és karizmatikus jellemű forradalmár hamarosan a híres Asbóth-hadosztály, majd a II. hadtest hadipénztári tisztje lett. Részt vett az 1849-es tavaszi hadjáratban, annak több ütközetében is. Június végén azonban hadtestével együtt a bevehetetlen Komárom várába vezényelték. Július 28-án Klapka György tábornok a vár fővezére főhadnaggyá léptette elő.

A magyar szabadságharc gyakorlatilag már augusztusban teljesen elbukott. Komárom vára azonban bevehetetlen volt az akkori fegyverekkel az osztrákok számára. Klapka György több tízezer honvéddel, huszárral védte azt. A vár fokán lévő női szobor fügét mutat a császári seregeknek, a honvédek nevetgélve sétálgattak a falakon, még bálokat is rendeztek. Kozlay Jenő főhadnaggy a legkényesebb feladatot kapta: az ostromzár alatt lévő várban (szeptember 22-től) élelmező tisztje lett a 25. honvédzászlóaljnak. A több ezer bezárt honvéd élelmezése nehezebb feladatnak bizonyult, mint egy szuronyroham levezénylése.

Komárom vára az utolsó erődje volt a szabadságharcnak. Október 6-án már az aradi vértanúkat is kivégezték, Kossuth Lajos emigrált stb. Az osztrákok megadásra szólították fel a várat. Végül Klapka ezt megtette, de katonáinak „szabad elvonulást” alkudott ki a fegyverletételi szerződésben. Kozlay Jenő főhadnaggy neve is szerepel a „menleveles” tiszték listáján, mint több ezer honvédtársáé. Nem volt hajlandó hűséget esküdni Ferenc József császárnak, ezért soha nem térhetett vissza Magyarországra. Franciaországban, Angliában, majd 1850 februárjában már Amerikában, New Yorkban találjuk. Tudta, hogy soha nem térhet vissza hazájába, ezért megtanult angolul, nevét pedig Eugene (Jenő) Artur Kozlayra módosította.

A magyar szabadságharcra vonatkozó Kozlay dokumentumokat szakmai szempontból most vizsgálják. Az anyag tömegében is hatalmas, jó stílusban íródott, naplói, emlékiratai stb. gyökeresen nem változtatják meg az 1848/49-es szabadságharcról kialakult véleményünket, de igazolják azt. Klapka, Görgey, Pulszky, Teleki Sándor, Xantus János, Asbóth L. és Kossuth Lajos levelezései, vonatkozásai gazdagítják az anyagot. Dicséret és elismerése illeti utódait, hogy több nemzedéken át megőrizték és gondozták a gyűjteményt. Douglas és Janet Kozlay – a késői unokák – amerikai állampolgárok a megőzésért és a Petőfi Irodalmi Múzeumnak történt átadásért Pro Cultura Hungarica kitüntetését vehették át Vigh Annamáriától az BNÖ Minisztériuma Főosztályának vezetőjétől.

Az anyag egy részéből kiállítást is láthattunk néhány napig a Károlyi Palotában. Az ünnepélyes megemlékezést Komlós Attila a HTM igazgatója tartotta meg. Kedves Gyula HM vezető előadását pedig Kovács Krisztián színművésznek a hagyatékból válogatott előadása szemléltette.

A dokumentum másik része egy amerikai levéltárban lesz elhelyezve. Kozlay tábornok ugyanis 1855-ben amerikai állampolgárságot kapott. Dolgozott vámhivatalnál, jogászként stb. 1861-ben kirobbant az észak-amerikai polgárháború (Észak-Dél ellen). Az északiak vissza akarták csatolni a szakadár déli államokat és felszabadítani az ott élő néger rabszolgákat. Kozlay, aki a szabadságharc örök elkötelezettje volt, a déli rabszolgák felszabadításával értett egyet. Azonnal belépett az északiak (felszabadítók) hadseregébe. A magyar szabadságharcban szerzett tapasztalatait így hasznosította. 1861-64-ig részt vett a történelem egyik legvéresebb szabadságharcában, polgárháborújában.

Ő szervezte meg New Yorkban a 45. önkéntes gyalogezredet ezredesi rangban, annak parancsnoka lett. A három évig tartó iszonyatos polgárháború több ütközetében hősiiesen küzdött. Mindezért 1864-ben az USA hadseregének dandártábornokává léptették elő. Így vált Kozlay Jenő a magyar és az amerikai nép közös szabadsághőisévé. Az Evergreen Temetőben nyugszik Brooklynban. 1883. április 1-én 57 évesen hunyt el. Emlékművét katonai sírként gondolják, ma is kitűzik rá minden nemzeti ünnepnapon az USA zászlaját.

Ma már ismerjük a jászladányi születésű Kozlay Jenő életútját. Helyes volna, ha önkormányzatunk a községháza falán Kossuth Lajos emléktáblája alatt domborműves emléktáblát avatna fel (hiteles fény-

képek alapján). Talán iskolánkat is elnevezhetnénk róla és egy utcát is. Visszaemlékezéseiben, hivatalos irataiban gyakran leírja, hogy Magyarországon, Jászladány községben született és nevelkedett. A mellékelt fénylapon az USA hadseregének tábournoki egyenruhájában látjuk a daliás és szép arcú Kozlay Jenő tábournokot. Az 1848-as szabadságharcban Klapka főhadnagyaként szolgált, az amerikai polgárháborúban az USA hadseregének tábournokaként szerelt le. A kis Magyarország és az USA hadseregének szabadságharcos hőse volt. Érdeemes volna őt a karcagi Kováts Mihály ezredes példájára a Jászság és az USA hőségévé avatni.

Forrás:

Evangelikus Élet 2006. 13. szám, Petőfi Irodalmi Múzeum anyagából

FÜGGELÉK

KOZLAY JENŐ DANDÁRTÁBORNOK ÉLETÚTJA

Douglas Kozlay – Kozlay Jenő dédunokája – és felesége Janet 2005 őszén felkínálta Kozlay Jenő 1848-49-es főhad-nagy több száz föliónyi naplóját és levelezését a Petőfi Irodalmi Múzeumnak. A részben restauráltatott, biztonságosan, szépen csomagolt dokumentumokat a washingtoni magyar nagy-követség segítségével múzeumunknak szóló ajándékként Magyarországra szállították.

Hogy megtudjuk, ki is volt Kozlay Jenő, tekintsük át az eddig összegyűjtött életrajzi adatait:

- 1826-ban született Jászladányban.
- Gyermekkorát Acsán töltötte.
- 12-13 évesen az aszódi gimnázium tanulója, a család ekkoriban Jászapátiin élt.
- 22 vagy 23 évesen joghallgató volt Pesten.
- 1849 januárjában Asbóth Lajos debreceni térparancsnok őrnagy hadírnoka.
- 1849. február 1-én hadnagyi ranggal és címmel a tartaléksereg segédpénztárnokává nevezte ki Mészáros Lázár.

- A tavaszi hadjáratban az Asbóth –hadosztály, majd a II. hadtest hadipénztári tisztje s hadtestévek június végén Komáromba helyezték.
- 1849. július 28-án Klapka tábornok számfeletti főhadnaggyá nevezte ki.
- 1849. szeptember 22-én a 25. honvédszászlóalj élelmező tisztje lett főhadnagyi rangban.
- 1849 októberében katona társaival komáromi menlevéllel emigrált.
- 1850 februárjában érkezett New Yorkba. Nevét Eugene Arthur Kozlayra változtatta.
- 1850 tavaszán New Orleansba utazott, ahol angolul tanult.
- 1851 tavaszán visszatért New Yorkba.
- 1855-ben amerikai állampolgárságot kapott.
- 1857 körül amerikai vámhivatalnál dolgozott.
- 1860-ban feltehetően jogi praxist kezdett New Yorkban.
- 1861-ben a polgárháború ideje alatt egyik szervezője New Yorkban a 45. önkéntes gyalog ezrednek, amelyet 1864-től ezredesként vezetett. A háború végén dandártábornoki címmel ismerték el szolgálatait.
- 1866-ban visszatért a New York-i vámhivatalba.
- 1869-ban politikai okokból elbocsájtották állásából.
- Brooklyn város önkormányzatánál műszaki rajzolóként, földmérőként, térképkészítőként dolgozott.
- New York-i és brooklyni évei alatt rendkívül aktív volt a helyi politikában.
- 1879-ben a brooklyni önkormányzattól is elbocsájtották.
- 1880–83 között főmérnök a Boney Island Szállítási Társaságnál, majd mérnök a Brooklyni Magasvasút Társaságnál.
- 1883. április 1-én 57 évesen hal meg. Az Evergeen Temetőben temették el Brooklynban. Emlékművét katonai sírként gondozzák, ünnepnapokon kitűzik rá az amerikai zászlót.